

Кишакевич Б. Ю.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної кібернетики та інноватики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Мажаров Д. В.

*аспірант
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Kyshakevych B. Y.

*doctor of economics, professor
Head of the Department of Economic Cybernetics and Innovation
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko*

Major D. V.

*postgraduate
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

PROSPECTS OF REGIONAL BANKS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Анотація. У статті проаналізовано особливості функціонування регіональних банків у західних країнах та Україні. Аналіз показав, що в Україні має місце відтік фінансових ресурсів з областей із незначною кількістю регіональних банків. Обґрунтовано доцільність створення в Україні муніципальних банків, що дало б змогу вирівняти диспропорцію регіонального розвитку країни.

Ключові слова: регіональні банки, загальнонаціональні банки, регіональний розвиток, муніципальні банки, комунальні банки, банківська система.

Вступ та постановка проблеми. Хоча в Україні офіційно не виокремлюють групу регіональних банків, а отже, й не існує визначення такої категорії, проте під час проведення досліджень у науковій літературі дуже часто оперують терміном «регіональний банк». Для аналізу діяльності такої категорії банків слід передусім визначити, за якими критеріями банк можна класифікувати як регіональний. Регіональні банки зазвичай покликані задовольняти потреби передусім малого бізнесу, і саме цей факт указує на необхідність підвищення ролі і значення регіональних банків в економіці та актуальність даної проблематики. Крім того, успішне проведення адміністративної реформи в нашій країні значною мірою залежить від фінансової самодостатності та самостійності регіонів, досягнення яких значною мірою залежить від наявності розвиненої регіональної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі нині не існує уніфікованого підходу до визначення регіональних банків, як результат, вони часто прив'язуються до певної території, капіталізації, наявності філій тощо. Проблемі функціонування регіональних та муніципальних банків присвячено чимало наукових досліджень як західних, так і вітчизняних науковців, серед яких слід згадати М. Хьорста [1], М. Нейла [2], Т. Зверькова [3], С. Дідика [4], О. Буряка [6], Б. Кишакевича [7], О. Клімової [8], О. Гасій [9] та ін. Усе це зумовлює потребу в глибшому вивченні досвіду функціонування регіональних банків у високорозвинених країнах та аналізі перспектив формування мережі регіональних та муніципальних банків в Україні.

Метою даної роботи є аналіз особливостей функціонування регіональних банків у західних країнах та перспектив їх розвитку в Україні.

Результати дослідження. У деяких регіонах України пропозиція банківських послуг суттєво відстає від

попиту на них. Окрім того, розширення сфери банківських послуг у регіони в низці випадків вимагає додаткової капіталізації банківських установ. У результаті в Україні є групи населення і підприємств, для яких доступ до банківських продуктів та можливості отримання банківських послуг, у тому числі залучення банківських кредитів, суттєво обмежені порівняно з великими містами. Переважно це населення сільських і віддалених регіонів, малозабезпечені верстви населення та малий бізнес. Усе це не сприяє розвитку малого та середнього бізнесу в регіонах України і гальмує згладжування регіональних диспропорцій.

Одним із методів вирішення цієї проблеми є стимулювання розвитку регіональних банків, роль яких у формуванні та розвитку фінансово-кредитної системи регіонів важко переоцінити, адже саме вони є головними фінансовими посередниками та відіграють ключову роль в акумулюванні фінансових ресурсів.

Існують різні підходи до трактування економічної сутності регіонального банку і, відповідно, різні визначення такого типу банків. Часто до регіональних банків відносять банки, зареєстровані на території певного регіону, включаючи філії банків національного масштабу та іноземних банків. У такому разі під регіональними розуміють такі банки, які офіційно зареєстровані в регіоні, здійснюють більшість своїх операцій усередині регіону, а також тісно пов'язані з місцевим соціально-економічним середовищем. Таким чином, вони мають суттєві переваги порівняно з іншими банками щодо розподілу фінансових ресурсів між підприємствами регіону. На думку багатьох науковців, у цьому контексті регіональні банки є більш ефективними, насамперед, під час оцінки платоспроможності своїх клієнтів. Банки, які здійснюють свою діяльність по всій країні, зазвичай визначають як банки національного масштабу.

У зарубіжній літературі, присвяченій даній проблематиці, згадують дві різні інституціональні моделі банківських систем: систему безфіліальних банків (унітарну банківську систему) та філіальну банківську систему. В унітарній системі, що до кінця 90-х років минулого століття переважала у Сполучених Штатах Америки, банківська система є регіонально сегментованою, і банкам не дозволяється розташовувати свої філії поза межами регіону. За філіальної системи, яка є домінуючою в європейських країнах, кожен банк може розміщувати мережі своїх філій по всій країні. Незважаючи на формальне існування таких інституціональних моделей, на практиці банківські системи практично усіх країн фактично суміщають їх.

Проте зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на функціонування регіональних банків та банків національного масштабу, суттєво різняться, що зумовлює потребу в більш ґрунтовному теоретико-методологічному обґрунтуванні особливостей їх діяльності. Суттєво різняться і підходи до організації внутрішньо-банківського ризик-менеджменту в таких банках. Базель II дає змогу банкам вибирати серед декількох підходів найбільш підходящий та визначати власні вимоги до капіталу для покриття кредитного ризику. Стандартний підхід дає змогу використовувати для цих цілей зовнішні кредитні рейтинги, щоб класифікувати активи в різні ризикові рівні [7].

Банківська система США має два рівні – національні та регіональні банки, причому останні відіграють ключову роль. Діяльність регіональних банків регламентується спеціальним законодавством кожного штату. Цікаво відзначити, що регіональні банки у США не обов'язково належать до ФРС країни. Регіональні банки можуть стати членом ФРС лише за умови, що вони відповідають вимогам, які ФРС висуває до банків-членів. Нині близько 12% (845) банків від усіх зареєстрованих у ФРС – регіональні банки-члени, а загальна кількість регіональних банків становить близько 78%, або 5 363 банки [5]. Особливістю банківської системи США є наявність великої кількості банків без відділень, які й є найпоширенішим видом регіональних банків у США. Кількість банків у США значно перевершує кількість банків у будь-якій іншій країні саме через те, що банки без відділень – це абсолютно переважний вид банків у США. Контроль на регіональному (штатному) рівні покладено на банківські департаменти штатів. На діяльність регіональних банків, окрім спеціальних місцевих органів контролю, впливають також рішення інших федеральних органів, а саме: Міністерства юстиції (злиття), Комісії з бірж та цінних паперів (допуск на біржу та емісія акцій), Федеральної торговельної палати (обслуговування споживачів) та ін. Є також і неурядові органи контролю над роботою окремих груп кредитних установ. Наприклад, до таких органів належать Американська асоціація банкірів, Асоціація незалежних банків та ін. [6, с. 236].

Слід відзначити, що хоча безфіліальні банки зберігають своє значення в структурі банківської системи США, відділення, банківські холдингові компанії та інші організаційні структури нині відіграють зростаючу роль. На важливу роль регіональних банків США у подоланні наслідків світової фінансової кризи 2007–2009 рр. указав колишній голова Федеральної резервної системи США (з 1 лютого 2006 р. по 3 лютого 2014 р.) Бен Бернанке, який підкреслив, що регіональні банки є невід'ємною частиною місцевої економіки, саме вони були на передньому краї боротьби з економічними наслідками найсерйознішої

фінансової кризи із часів Великої депресії: високим рівнем безробіття, втрачених доходів і багатства, натягнутих фіскальних бюджетів, а також невизначеністю щодо майбутнього.

Тісний зв'язок регіональних банків із місцевими громадами, їх спрямованість на кредитування та підтримку малого бізнесу, розвиток іпотечного кредитування стали тими оптимістичними сигналами для країни і дали надію на подолання жахливих наслідків кризи та повернення до економічного зростання. Бен Бернанке відзначив теж, що однією з економічних переваг США є відносно велика залежність її економіки від зростання і розвитку знизу вверх, а не зверху вниз.

Саме здатність стимулювати зростання економіки знизу вверх, спираючись на регіональний бізнес та взаємозв'язки всередині громад, які формуються регіональні банки разом з іншими фінансовими інститутами, й є основою міцної національної економіки. Як показав перебіг кризи, найбільш згубною для різноманітності та ефективності американської фінансової системи є проблемність фінансових інститутів, які завжди здавалися too big to fail.

Регіональні банки США відіграють важливу роль в економіці, забезпечуючи фінансовими ресурсами споживачів, малий та середній бізнес [2]. Їх функціональна модель значно простіша, ніж у великих банків з Уолл-Стріт, вони меншою мірою залучені в торгівлю та інвестиційну діяльність, їх функціонування суттєво залежить від депозитів. На основі аналізу 15 регіональних банків з активами в межах від 50 до 250 млрд. грн. у 2003 р. й які залишилися діючими в 2014 р., автори вказують на істотні зміни у фінансовій структурі регіональних банків у результаті фінансової кризи та на такі особливості регіональних банків:

- загальна сума активів регіональних банків почала різко зростати з 2010 р. (рис. 1);

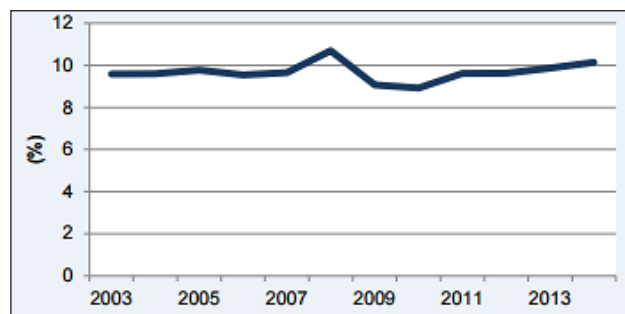

Рис. 1. Частка активів регіональних банків США

- кредити і лізинг становлять найбільшу частку активів. Після кризи, однак, вони істотно збільшилися за рахунок цінних паперів;

- зобов'язання регіоналів складаються переважно з депозитів, які в 2014 р. становили 82% від загального обсягу пасивів. На рис. 2 порівняно темпи зростання кредитів та депозитів регіональних банків США;

- великі банки у післякризовий період на вимогу регуляторів збільшили свої резерви під довгостроковий субординований борг як подушки проти потенційних стресів, тоді як регіональні банки станом на 2014 р. не збільшили свою частку таких зобов'язань;

- рентабельність активів ROA (return on assets) регіональних банків США до кризи становила від 1,5 до 2,0% (рис. 3). Під час кризи ROA різко зменшилася до від'ємних значень. У 2009 р. почалося зростання цього показника, і станом на 2014 р. рентабельність

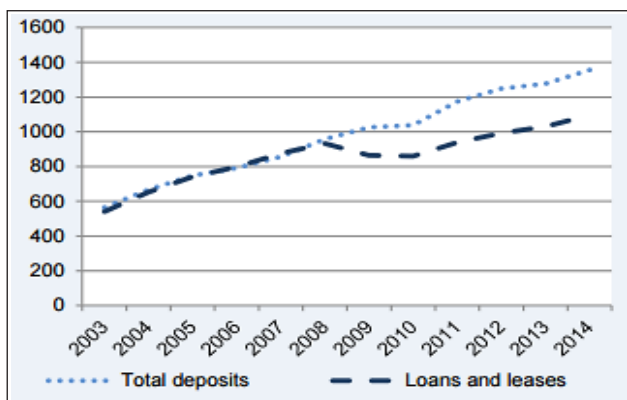

Рис. 2. Порівняння депозитів та кредитів регіональних банків США

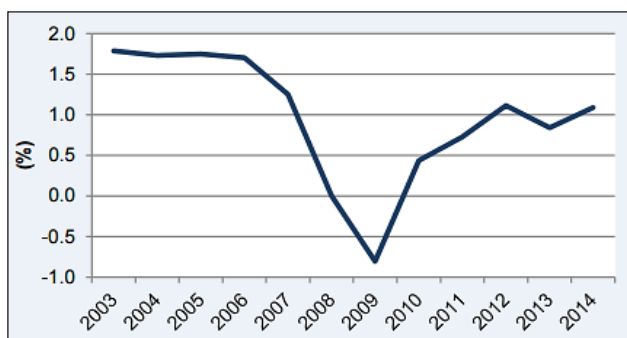

Рис. 3. Рентабельність активів (ROA) банків США

активів цих банків становить близько 1,0%, що значно нижче докризового рівня.

Після кризи регіональні банки США пройшли період адаптації, і багато з них оновили свої бізнес-моделі. Як правило, вони, відмовляючись від сек'юритизації та інших складних інструментів сучасних фінансів, які є популярними серед великих банків, зосереджуються на перепрофілюванні свого бізнесу, щоб скористатися перевагами свого невеликого розміру, який дає їм економію масштабу, необхідну для реагування на нові регулятивні вимоги. Крім того, це забезпечує їм гнучкість, яка дає змогу зосередитися на кредитуванні комерційних і промислових підприємств.

Як показує аналіз австралійських науковців, бізнес-модель регіональних банків заснована здебільшого на досягненні високого рівня задоволеності клієнтів. Одним зі способів досягнення цієї мети є забезпечення зручних та безпечних засоби для здійснення платежів. Як можна бачити з рис. 4, регіональні банки роблять відносно великі інвестиції в розвиток банківської інфраструктури Австралії. На графіку наведено відношення кількості об'єктів банківської інфраструктури до активів банків [1, с. 18].

Під час визначення регіонального банку слід акцентувати увагу на джерела формування капіталу, а не на його розмір [3]. На думку автора, основною метою створення регіональних банків повинно бути задоволення ключових потреб регіональної економіки, місцевих малих та середніх підприємств, тому що через їх незначний розмір вони не представляють інтересу для великих банків.

Окрім того, місцеві банки значно більше зацікавлені в економічному розвитку регіону, оскільки їх дохідність безпосередньо залежить від діяльності місцевих підприємств, тоді як загальнонаціональні банки можуть просто закрити один зі своїх філіалів. В успішному функціону-

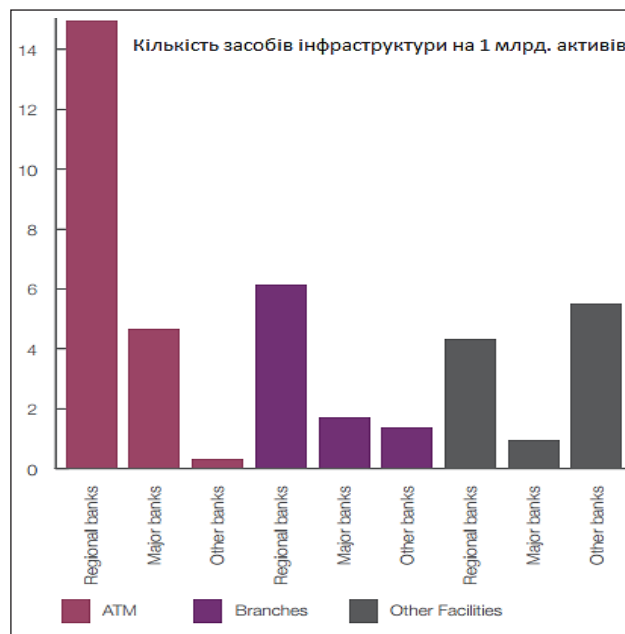

Рис. 4. Відношення кількості об'єктів банківської інфраструктури до активів австралійських банків [1]

ванні регіональних банків, як правило, зацікавлена і місцева влада, яка зазвичай підтримує та сприяє таким банкам [3, с. 39].

Регіональним банкам в Україні приділяється недостатня увага, їх розвиток не стимулюється Національним банком (вимоги до функціонування регіональних та великих системних банків є однаковими). Існуючі регіональні банки дуже часто створюються для обслуговування бізнес-структур, які є їх засновниками [4, с. 214].

О.І. Клімова відзначає, що в периферійних регіонах України однієї наявності регіональних банків недостатньо для того, щоб сприяти впровадженню інновацій, розвитку динамічного регіонального підприємництва, а отже, й зростанню регіональної економіки [8]. Структурою регіональної банківської системи, яка найбільше сприятиме розвитку периферійних регіонів України, можна вважати таку, в якій переважає високий ступінь інтеграції між регіональними банками та банками національного масштабу [8, с. 75].

Регіональні банки здебільшого не використовують рефінансування центральних банків, оскільки ставки рефінансування через низьку рентабельність їхніх активних операцій роблять використання цих інструментів для регіональних банків не вигідними. Крім того, не будучи активним гравцем на фондовому ринку, вони змушені шукати потенційних позичальників на регіональних ринках, тим самим кредитуючи малий і середній бізнес.

У закордонній літературі регіональними здебільшого вважаються ті банки, діяльність яких обмежується певною територією (штатом, провінцією, областю). Стосовно визначення регіональних банків в Україні нині немає єдиного підходу. Так, О.В. Гасій пропонує до регіональних банків відносити ті фінансові установи, в яких не менше 50% усіх зобов'язань залучено та не менше 50% усіх активів розміщено в межах регіону реєстрації й які, таким чином, беруть активну участь у соціально-економічному розвитку регіону [9, с. 15]. Під регіональними розуміють банки, головний офіс яких знаходиться в певному регіоні (області) [4].

Із табл. 1 видно, що останнім часом спостерігається тенденція до зменшення кількості регіонів із додатною різницею між виданими кредитами та залученими депозитами, що вказує на відтік коштів із більшості регіонів. Лише три області – Київська, Дніпропетровська та Миколаївська – протягом останніх років мають додатне сальдо щодо залучення фінансових ресурсів через банківську систему, а отже, отримують додаткові фінансові ресурси за рахунок регіонів-донорів. Слід відзначити, що однією з причин такого нерівномірного розподілу фінансових ресурсів через банківську систему України є відсутність у 15 областях жодного банку з головним офісом.

Одним зі шляхів вирівнювання диспропорції регіонального розвитку України, на нашу думку, може бути створення та розвиток за прикладом багатьох західних країн муніципальних банків, які є одним із найпоширеніших видів регіональних банків. Так, у Німеччині муніципальні банки становлять майже 40% усієї банківської системи. Для забезпечення можливості створення муніципальних банків слід передусім розробити відповідну законодавчу базу. Акціонерами таких муніципальних банків можуть стати місцеві органи влади, громадські організації та представники місцевого бізнесу.

Висновки. Більшість українських банків є загальнонаціональними, регіональних банків досить мало і вони нині не мають суттєвого впливу на економічний розвиток регіонів. Дуже часто регіональні мережі філій загальнонаціональних банків сприяють відтоку капіталу з регіонів. Аналіз показав, що в Україні спостерігається тенденція до відтоку фінансових ресурсів з областей, в яких зареєстровано дуже мало або не зареєстровано жодного комерційного банку, до регіонів, в яких розташовано значну кількість головних офісів банків. У зв'язку із цим Національному банку потрібно стимулювати появу регіональних банків, які сприятимуть фінансуванню малого та середнього бізнесу регіонів завдяки більшій прив'язаності до соціально-економічного розвитку регіону.

Створення та розвиток широкої мережі муніципальних банків в Україні дасть змогу вирівняти диспропорцію регіонального розвитку. Акумуляючи вільні фінансові ресурси фізичних та юридичних осіб в регіоні, муніципальні банки можуть самостійно вирішувати цілу низку соціально-економічних проблем регіону. Створення такого типу банків в Україні дало б змогу більш ефективно провести адміністративну реформу та надати регіонам більшої фінансової самостійності.

Таблиця 1

Регіональний розподіл банків України

	Станом на 1.01.2015		Станом на 1.01.2016		Станом на 1.01.2017		Станом на 1.05.2017	
	Зареєстровані банки	Кредити-депозити	Зареєстровані банки	Кредити-депозити	Зареєстровані банки	Кредити-депозити	Зареєстровані банки	Кредити-депозити
Вінницька область	0	-3975	0	-4 961	0	-6 557	0	-8034
Волинська область	0	-155	0	-1 580	0	-2 322	0	-2614
Дніпропетровська область	12	111053	10	124 132	8	143 827	8	144152
Донецька область	6	12701	0	1 882	0	-5 401	0	-5428
Житомирська область	0	-2032	0	-3 122	0	-4 260	0	-4357
Закарпатська область	1	268	1	-550	1	-957	1	-940
Запорізька область	3	-2494	3	-3 235	3	-9 496	3	-9377
Івано-Франківська область	0	-3194	0	-4 135	0	-5 599	0	-5628
Київська область та м. Київ	116	239782	77	199 403	62	164 393	62	92212
Кіровоградська область	0	3369	0	-2 896	0	-2 741	0	-3347
Луганська область	2	1129	0	1 341	0	-2 197	0	-2253
Львівська область	5	-10758	5	-12 959	5	-17 005	5	-19555
Миколаївська область	0	4812	0	7 044	0	6 516	0	5831
Одеська область	8	20113	5	3 450	3	-6 033	3	-7443
Полтавська область	2	-10103	2	-8 555	2	-12 295	2	-12640
Рівненська область	0	-2112	0	-2 636	0	-3 823	0	-3941
Сумська область	1	-2214	0	-4 151	0	-4 221	0	-4768
Тернопільська область	0	-1517	0	-2 385	0	-2 319	0	-2420
Харківська область	4	-712	4	-5 868	4	-3 410	4	-3535
Херсонська область	0	686	0	-1 026	0	-3 333	0	-3208
Хмельницька область	0	-3019	0	-4 012	0	-5 058	0	-6300
Черкаська область	0	-2983	0	-3 428	0	-5 084	0	-5489
Чернівецька область	0	-1210	0	-2 541	0	-3 139	0	-5030
Чернігівська область	3	-1954	2	-4 415	2	-4 280	2	-3744
Всього	163		109		90		90	
Кількість регіонів із позитивним сальдо		9		6		3		3

Список використаних джерел:

1. Hirst M. Levelling the playing field / Mike Hirst, Stuart Grimshaw, Jamie McPhee, John Nesbitt / Regional banks' submission to the financial system inquiry. – March 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.boq.com.au/uploadedFiles/AboutUs/Regional%20Bank%20FSI%20Submission_FINAL.pdf
2. Neil M. The regional banks: The evolution of the financial sector. Part II / Martin Neil Baily, E. Holmes // The Brookings Institut, August 2015. – 7 p.
3. Зверькова Т.Н. Региональные банки в трансформационной экономике: подходы к формированию концепции развития : [монография] / Т.Н. Зверькова. – Оренбург : Агентство Пресса, 2012. – 214 с.
4. Дідик С.М. Сучасний стан регіональної банківської системи України / С.М. Дідик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4. – Т. 2. – С. 210–215.
5. FDIC State Profile [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fdic.gov/bank/analytical/stateprofile/Chicago/IL/IL.xml.html>
6. Буряк О.П. Банківська система США / О.П. Буряк // Сталій розвиток економіки. – 2015. – № 1. – С. 233–238 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_1_37
7. Кишакевич Б.Ю. Використання рейтингових моделей в ризик-менеджменті / Б.Ю. Кишакевич // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2009. – № 16. – С. 160–168.
8. Клімова О.І. Регіональні банківські системи та регіональний економічний розвиток: сутність і взаємозв'язок / О.І. Клімова // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 5(24). – С. 71–77.
9. Гасій О.В. Регіональна банківська система та механізм її функціонування : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.08 / О.В. Гасій. – Чернігів, 2016. – 21 с.

Аннотация. В статье проанализированы особенности функционирования региональных банков в западных странах и Украине. Анализ показал, что в Украине имеет место отток финансовых ресурсов из областей с незначительным количеством региональных банков. Обоснована целесообразность создания в Украине муниципальных банков, что позволило бы выровнять диспропорцию регионального развития страны.

Ключевые слова: региональные банки, общенациональные банки, региональное развитие, муниципальные банки, коммунальные банки, банковская система.

Summary. The article analyzes the peculiarities of the regional banks functioning in Western countries and Ukraine. The analysis showed that there is a outflow of financial resources from regions with a small number of regional banks in Ukraine. The expediency of creating municipal banks in Ukraine is substantiated, which would allow to equalize disproportion of regional development of the country.

Key words: regional banks, national banks, regional development, municipal banks, utility banks, banking system.